

KÊŞEYA WERGERA BIWÊJ Û GOTINÊN PÊŞIYAN
DI NAVBERA TIRKÎ Û KURDÎ DE

Yakup AYKAÇ*

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi/Received: 07.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted/: 21.02.2022

Atf: Aykaç, Y. (2022).

“Kêşeya Wergera Biwêj û Gotinên Peşiyani di Navbera Tirkî û Kurdî de”,
Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 14, 69-83.

Orcid: 0000-0002-2602-484X

Kurte

Biwêj û gotinên pêşiyani perçeyek ji malê gelê xwe ne. Ji ber ku her neteweyek xwedî taybetmendiyên xusûsî ne, lewma jî di navbera her neteweyekê de ji her aliyê ve cihêtiyê peyda dibin. Gava ku ew cihêtiyê bê li ser karê wergerê hingê girîngiya biwêj û gotinên pêşiyani bêtir derdikeve holê. Çunkî yek ji xalên herî girîng di wergerê de kultur e ku divê wergêr vê yekê li ber çavan bigire û bala xwe bide ser. Dikare bê gotin ku yek ji wan cihên kulturî ku wergêr asê dibe, hêmanên wek biwêj û gotinên pêşiyani in. Ji ber vê yekê, armanca vê nivîsarê di çarçoveya biwêj û gotinên pêşiyani de diyarkirina kêşeya wergerê ye. Di biwarê wergerê de gelek rê û rêbaz hene ku ji wan a li ser wergera biwêj û gotinên pêşiyani zîq bûye metodolojiya M. Bakerê ye. Lewma em jî di nav sînorên tirkî û kurdî/kurmancî de li dor metodolojiya M. Bakerê li ser kêşeya wergera biwêj û gotinên pêşiyani hûr bûn. Li gor vê rêbazê, me biwêj û gotinên pêşiyani ên herdu zimanan li gor hevtayiyên xwe bi mînakên dabeş kirin. Di dawiyê de jî ji bo wergereke çêtir hin pêşniyaz û tesbît kirin.

Peyvên Sereke: Werger, wergera tirkî bo kurdî, biwêj, gotinên pêşiyani, Mona Baker.

* Dr. Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin-Türkiye. e-mail: yakupaykac@artuklu.edu.tr

The Translation Problems of Idioms and Proverbs between Turkish and Kurdish

Abstract

The idiom and proverbs are a part of their nation. For this reason each nation has its own characteristics and there are differences between each nation. When it comes to translation, the importance of idiom and proverbs becomes even more apparent. One of the most important points in translation is culture so, the translator must take this into account and pay attention to it. It can be said that one of the cultural places where the translator gets stuck is elements such as idiom and proverbs. Therefore, the purpose of this article is to define the certain translation problem in the context of idiom and proverbs. There are many ways and means in the field of translation, one of which is M. Baker's methodology, which focuses on the translation of idiom and proverbs. Therefore, within the Turkish and Kurdish/Kurmanji borders, we were focusing on Baker's methodology on the issue of translation of the idiom and proverbs. According to this method, with examples, we have divided the idiom and proverbs of both languages according to their equivalents. Finally some suggestions and recommendations for a better translation are presented.

Key Words: Translation, Turkish translation into Kurdish/Kurmanji, idioms, proverbs, Mona Baker

Türkçe ve Kürtçe Arasında Deyim ve Atasözlerinin Aktarılması Problemi

Özet

Deyimler ve atasözleri ait oldukları milletlerin önemli birer kültürel parçasıdır. Her milletin kendine has birtakım özellikleri olmasından ötürü diğer milletlerle karşılaştırıldığında birtakım farklılıklar da ortaya çıkmaktadır ki söz konusu tercüme olduğunda kültürün, bunun da bir parçası olan deyim ve atasözlerinin önemi daha da belirginleşmektedir. Bu yüzden tercümede, çevirmen bunu dikkatle göz önünde bulundurmak zorundadır. Çünkü çevirmenin takıldığı kültürel nesnelerin başında deyim ve atasözleri gelmektedir. Bu nedenle, sözkonusu bu makalenin amacı, bilhassa edebi çeviri konusunda deyim ve atasözleri çevirisine eğilmektir. Tercüme alanında birçok metod olmakla birlikte M. Baker'ın deyim ve atasözlerinin aktarımına odaklanan metodolojisi bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Bu çalışmada Türkçe ve Kürtçe/Kurmanci sınırları içerisinde deyim ve atasözlerinin tercümesi konusunda Baker'ın metodolojisi baz alınarak bir sınıflandırılmaya gidilmiş ve bu metoda göre karşılıklı olarak deyim ve atasözleri tasnif edilmiştir. Son olarak, özelde Türkçe ve Kürtçe arasında, genelde ise diğer dillerden Kürtçeye olmak üzere, daha iyi bir çeviri için bazı tespitler yapılmış ve öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Türkçeden Kürtçeye çeviri, deyim, atasözleri, Mona Baker.

1. Destpêk

Rabirdûya wergerê û karê wergêrî bi qasî hebûna mirovatîyê kevn e. Lewma werger hêj di demên mêj ve derketîye holê. Herçend li rojhilatê zimanê erebî û farîsî, li rojavayê zimanê latînî û yûnanî, roja îro zimanê îngîlîzî, îspanyolî, fransîzî li dunyayê serdest bûbe jî wek tê zanîn ji berê ve zimanekî hevpar di dunyayê de nebûye. Lewma girîngiya werger û wergêr hatîye dîtin ji bo ragihandin û peywendîyê ya ku di navbera gel û çandên cuda de pêk dihat. Herwiha wisa dixuyê ku hindî ku ziman hebin û hebûna xwe bidomînîn werger jî di navbera zimanan de bi awayekî zindî dê her berdewam be.

Pêdiviya wergera nivîskî bi peydabûna nivîsê re, bi daxwaza wergerên metnên dînî û belku bi gelek sedemên din re dest pê kiriye, yan jî wek nêrîneke maqûl wisa hatiye pejirandin. Ji bilî wergera nivîskî helbet wergera devkî jî heye ku mirov nikare jê re destpêkek diyar bike. Ji bo wergerên nivîskî mirov texteberên nivîskî yên sumeriyên wekî mînakên ewil dikare nîşan bide. Di serdemên ewil ên Îslamiyetê de jî wergerên ji zimanê suryankî, yûnaniya kevn, pehlewî, hindî û zimanên din wergerên nivîskî hatine kirin. Di vê serdemê de Bexda bûye navenda wergerê (Gutas, 2003: 23-37). Helbet wergêran tenê zanîn û agahiyên ji zimanên din neqlê zimanê erebî nekirine, herwiha bi wan wergerên xwe di standartkirina zimanê erebî de bûne alîkar. Di vê çarçoveyê de ji bo kurdî em dikarin behsa Îbn Wehşiyê (kd. 908) bikin. Di vê serdemê de behsa çend kitêbên kurdî tê kirin ku wî bixwe wergerên wan bo zimanê erebî kirine. Îbn Wehşiyê ji malbateke keldan bûye ku li herêmeke nêzîkî Kûfeyê hatiye dinê. Ew di warên wekî efsûn, sîmya, çandinî û cotkarî, endezyarî, dîn û dîroka dînan de xwediyê zanyariyek kûr bûye (Fahd, 1986: 963-965). Ew li Beytu'l-Hikmeyê wergêrekî çalak bûye û gelek berhem ji zimanên aramî/keldanî û kurdî wergerandine ser zimanê erebî (Kaya, 1992: 88-90; Macit, 2011: 498-499). Kitêbên ku wî wergerandine ser erebî yek ji wan “Îflahu'l-Kermî we'n-Nexl” û ya din jî “Îlelu'l-Miyah we Keyfiyyetu Îstixraciha we Îstinbatîha mine'l-Eradî'l-Mechuleti'l-'Esl” e. Li gor diyarkirina Îbn Wehşiyeyî ji van kitêban a ewil derbarê danîna darên xurmeyan û rezên tiriyan de, ya duyem jî dîtîna û derxistina çavkaniyên avê de bûye (Zozanî, 2009). Ji van herdu mînakên mirov dikare bibêje ku di şaristaniya mezin a Îslamiyetê de kurdî jî para xwe ji wergerê girtiye.

2. Çi ye Werger?

Eger em ji bo wergerê bixwazin pênaseyek bikin helbet hinekî zor û zehmet e, çûnkî li gor wergêr û lêkoleran ew diguhere. Ji ber ku werger di destpêkê de wekî wergerandina metnekî ji zimanekî (zimanê jêder) ji bo zimanekî din (zimanê armanc) dihate dîtîna. Li gor vê pênaseyê jî hê bi sedan sal berê, derbarê wê yekê de hinekî metod hatine pêşkêşkirin ka werger çawa bê kirin. Helbet hindî stratejî û teorî ketin nav karê wergerê, bi guherîna stratejî û teoriyên xwe ve werger bixwe jî guherî û pêşve çû.

Bi guherîna stratejî û teoriyên wergerê re mirov di vê serdema modern de dema ku pênaseyê wergerê pêşkêş dibe ne mimkun e ku mirov bikaribe bêtî wergernasiyê, bêtî dîtîna guherîna ku di wergernasiyê de çêbûne, bikaribe terîfeke hêsan ji wergerê re bîne. Werger edî ne ew werger e ku bi wateya xwe ya destpêkê, wekî guherandina metnekî ji zimanekî bo yekî din dihate dîtîna. Lewma, ji bo pênasekirina têgeha wergerê ji hêla dîsîplînan ve eger mirov lê binêre pênaseyên cihê derdikevin holê wekî ku: Werger ji aliyê zimannasiyê ve bi terîfeke sade, cihguherandina keresteyê metnî di navbera du zimanan de ye. Nêrîna R. Jacobson ku li gor “Teoriyên hevtayiyê” (equivalence theories) wergerê di navbera zimanê jêder û zimanê armanc de pênase dibe ku werger “veguhezîneke zimannasiyê” ye. Jacobson wergerê wekî wergera “navzimanî” (intralingual), wergera “navberzimanî” (interlingual) û wergera “navbersemiyotîk” (intersemiotic) îfade dibe ku ev pênaseyên han li ser vê fikrê û ramanê ava bûne ku werger di navbera du kodkirinên cuda de du peyamên hevta dihewîne. Herwiha bi nêrîneke sosyolojîk werger çalakiyê civakî ye ku mirov nikare erkên wê bi navbeynkarî yan jî ragihandinê ve sîncard bike (Yıldırımçakar, 2021: 59-60).

Gelek kesên din jî serê xwe ji bo terîfkirina wergerê re eşandine. Bo nimûne Yücel (2013: 7-11) di pêşgotîna xebata xwe de wergerê wek amûrekê dinirxîne ku xwîner bi vê amûrê dikare ji tixûbên zimanekî biyanî derkeve û bêmecaliyê ji holê rake. Dîsa diyar dibe ku werger

ne karekî mekanîk e, berevajiyê vê yekê tevgereke dahêner e. Ji ber vê sedemê ye ku werger ne karekî ji rêzê, belkî karekî sereke û bingehîn e. Hinek lêkolîneran jî derbarê vê yekê de gotine, werger çalakiyeke wisa ye ku di hemû serdemên dîrokî de tê dîtin, herwiha pireke wisa ye ku di navbera şaristanî, ziman û çandên cuda de pêwendiyek saz dike. Helbet gelek pênaseyên din jî dikarin bên dayîn lêbelê li vir di van pênasekirinên wergerê de tê dîtin ku herçend werger di navbera herdu zimanan de pêk bê jî divê girîngiya çand û ruhê civatan bê dîtin (Yıldız, 2020: 116-121; Keskin, 2021: 443-452).

Îcar wergerandina metnekê li gor xusûsiyeta zimanê metnê, têgeh û termînolojiya wê, asta wateya wê dikare biguhere. Metnên edebî û felsefîk li gor metnên agahîdêr û danasînê bi nisbet zehmetir in. Bo nimûne, wergera biwêj û gotinên pêşiyên zehmetir e ji wergerandina navdêr, rengdêr û lêkeran. Di vê xebatê de em ê berê bi kurtî pênaseya biwêj û gotina pêşiyên bikin, piştî jî li gor senifandina M. Bakerê di çarçoveya wergerê de wan binirxînin.

3. Biwêj û Gotinên Pêşiyên

Di her ziman û çandê de biwêj û gotinên pêşiyên perçeyên girîng ên çanda gelê xwe ne. Çi devkî û çî jî nivîskî bin, herdu jî axaftin û vegotinê xurtir û dewlemendtir dikin. Ji bo biwêj û gotinên pêşiyên gelek caran pênaseyên cuda hatine kirin. Bo nimûne hin lêkolîner li ser vê meseleyê wiha gotine: Gotinên pêşiyên di jiyana miletekî de encama tecrubeyan in ku bi buhurîna sedan salan çêbûne û hatine der. Dîsa biwêj û gotinên pêşiyên bi nîşana raman, bawerî û helwesta hevpar a neteweyî rêberiya gelê xwe dikin (Aksoy, 1988: 132). Li gor danasîneke din, gotinên pêşiyên anonîm in û bi forma risteyê pêk hatine. Ji wan ên ku em di forma kurt û qalibî de rastî wan tên, bi giştî darizandin û çavdêriyên nîşên berê pêşkêşî me dikin ku bi forma hêmayeke zimanî, wekî rêgezeke rêber di jiyana me de rêya me ronî dikin (Sağlam, 2001: 46). Aksan (2004: 171-189) jî di berhema xwe de diyar dike ku di zimên de wekî gotinên pêşiyên rengeke girîng jî heye ku ew jî biwêj e. Biwêj di heman demê de nîşanderê hebûn û yekûna peyvên zimanekî û raberkerê gelek bûyerên wateyî û retorîkî ye ku vegotinê xurt dike. Biwêj ew qalibê peyvên e ku ji bo vegotina têgeh, hest an jî rewşekê hatine gotin. Di biwêj û gotinên pêşiyên de gelek nîşaneyên civatê hene, lewma mirov di wan de ji rabirdûya wê civatê bigire heya şewaza jiyana wê, edet û kevneşopiyên wan her tiştî dikare bibîne. Herwiha Oncu (2020: 21) jî derbarê gotinên pêşiyên de pênaseyeke wiha dike:

Gotinên bav û bapîrên me yên ku ji cerebeya serhatî û serboriyên salên dûr û dirêj hatî darivîn, dipijîn, dikemilîn û di seyra tarîxî de bi qalibên mayînde teşe digirin, paşê jî bi wan qaliban vediguhêzin raman, pend û şîretên giranbiha. Wê dema ku ji aliyê gel ve tên pejrîrandin, dibin gotinên berê, gotinên pêşiyên an jî gotinên bav û kalan.

Wekî ku ji wan pênasekirinên jî tê dîtin gotinên pêşiyên û biwêj malê gelê xwe ne, xwediyê wan ne diyar in, anonîm in. Gelek caran rê û rêbazan didine pêşiya me, pend û şîretan li mirovan dikin, rê li ber nîşanê wan didin; darazî û hukmî ne; mecazî, edebî û lihevhatî ne. Gelek caran ji bo derbirina hest û ramanên me dibin derman ku mirov bi rihetî dikare derd û kulên xwe bîne zimên (Bnr. Kaplan, 2020: 1-3).

4. Kêşeyên Wergerandina Biwêj û Gotinên Pêşiyên

Jakobson dibêje ku di wergera navbera du zimanan de, wergêr ji bo gihandina peyama zimanê jêder, di zimanê armanc de gotinên hevwater bi kar tîne. Li gor Jakobson, wergera di navbera kodên herdu zimanan de “hevtayî”yeke rastîn tune. Bi gotineke din di navbera zimanan de kêma an zêde, zehf an hindik cudahiyan rêzimanî hene û ev jî nîşan dide ku di

navbera kodên zimên de hevtayiyêke tam tune. Herçend wergera di navbera du zimanan de mumkin be jî, dibe ku wergêr hertim bi hinek kêşeyan re rû bi rû bimîne wekî ku di zimanê armanc de peydanekirina hevtayiya wergera frêz yan jî risteyên zimanê jêder. Her ziman di pêşkêşkirina hevtayiyê de xwedan metod û stratejiyên taybet in. Vê axiriyê em dibînin; lêkolînên ku li dor werger û wergernasiyê hatine kirin bi piranî têgeha “hevtayî”yê bi kar anîne. Gelek zimanzan û teorîsyen li ser hevtayiyê sekinîne. Bo nimûne Jakobson li ser hevtayiya rewşê; Nida, li ser hevtayiya fermî û dînamîk; Catford, li ser hevtayiya metnî hin nêrînên xwe diyar kirine. Newmark, Hatim û Mason têgeha hevtayiyê wekî hevtayiya kiryarî/xebitandî, ferhengî/bêjeyî û vegotinê nixandine. Li aliyê din, Bakerê di wergerê de têgeha hevtayiyê tevde wekî hev hesab kiriye (Îli, 2015: 119-120).

Di pêvajoyên têgihiştin û wergerandinê yên freyz an jî koma bêjeyan de, dibe ku hinek caran kêşe peyda bibin. Loma di pêvajoya wergerandina biwêj û gotinên pêşiyên yên ji zimanekî bo zimanekî din de, baldarî û hişyariyê divê. Bi gotineke din wergêr divê hem çavnasê zimanê jêder hem jî yê ziman û çanda armanc be. Zimanên cuda dikarin heman rewşê bi peyv û gotinên cihê ragihînin axêverên xwe. Wek mînak, îfadeyek di zimanekî de ji bo axêverên wî zimanî tiştêkî eşkere û şênber be jî, dibe ku ji bo axêverên zimanekî din nepen û razber, yan jî bi temamî tiştêkî bêwate be. Sedema vê yekê ew e ku her ziman xwediyê hêmanên taybetî yên çanda xwe ne û di zimanekî din de dibe ku ew taybetî neyên dîtin. Cudahiyên çandî yên zimanên cuda wekî binyata civakî, erdnîgarî, dîn, bîrdozî û hêmanên wekî wan dike ku wergerê carna diwartir bike. Ji ber ku werger çalakiyek nav-çandî ye, wergera di navbera du zimanan de bivê nevē bandor li zimanê armanc dike. Di wergera wêjeyî de wergerandina biwêjan kêşeyeke dijwar e û wekî ku me berê jî got, sedema vê yekê dibe ku ji ber cudahiyan kulturî be. Bi giştî, biwêj û gotinên pêşiyên ku wateyên wan ên heqîqî yan mecazî hene, bi forma ku di zimanê xwe de hene hergav bi temamî nikarin wergerin zimanên din. Wergerên biwêj û gotinên pêşiyên dibe ku di zimanê armanc de tiştêkî bêwate be. Dibe ku em karibin wateya biwêj û gotinên pêşiyên ên zimanê jêder bi rengêkî din di zimanê armanc de vebêjin, lêbelê hingê dibe ku tehma wergerê zewqek nede xwîner. Belê, di wergerandina gotinên pêşiyên û biwêjan de wekî ku di wergerên din ên devkî û nivîskî de jî tene dîtin, hin kêşe dikarin derkevin holê. Bêjeyek ku bi tena serê xwe be xwedî wateyek e, herwiha di biwêjekê de be dikare wateyeke din bigire ser xwe. Ji ber vê yekê, gava ku wergêr biwêjekê rasterast wergerîne zimanê armanc îhtimaleke mezin dê freyzeke bêwate derkeve holê. Li dor vê çarçoveyê, ji bo ku bibe mînak û mijar bêtir zelal û eşkere be, em ê li ser çend mînakên ji tirkî (zimanê jêder) û kurdî/kurmancî (zimanê armanc) bixebitin. Wek mînak, di zimanê tirkî de wek biwêj “Eline su dökmek” heye ku wextê di navbera du yan jî zêdetir kesan de berawirdiyek bê kirin tê gotin. Eger em peyv bi peyv wergera vê biwêjê bikin em dikarin bibêjin “Avê li destê yekî/ê kirin”. Belku em dikarin di nav hevokê de wiha bibêjin:

“Di filan mijarê de kes nikare avê li destê filankesê bike.”

Herçiqas ji hêla peyvsaziyê ve rast bixuyê jî li hember vê biwêjê di kurdî de biwêja “Nagihije neynika wî/ê” heye. Ji ber vê yekê di wergerê de li şûna vê biwêja tirkî mirov dikare bibêje:

“Di filan meseleyê de kes nagihije neynika filankesê.”

Wek mînaka duyem, mirov dikare li ser biwêja “Gözünü seveyim” bisekine. Di tirkî de ev biwêj ji bo daxwaz, tika û ricayekê tê bikaranîn ku eger em rasterast wergera vê bikin hingê

dê bibe “Ez ê ji çavê te hez bikim” yan jî “Ez ê hijê çavê te bikim.” Ji bo ku mijar bêtir zelal bibe em di nav risteyekê de bikar bînin û di risteyeke tirkî de bila wiha derbas be:

“Gözünü seveyim Cemil Abi benim filan işimi yarın hallediver.”

Eger em ji bo vê risteyê rasterast wergerê bikin û çavê xwe li ber biwêja tirkî bigirin dê risteyeke vî rengî derkeve holê:

“Ez ê hijê çavê te bikim Kekê Cemil ca sibê filan karê min pêk bîne.”

Mirov hingê ji bo vê wergerê dikare bibêje ku li ser şal û şapika kurdan ew wekî papyona fransizan disekine. Lêbelê yekî kurdî-hizr û kurdî-zar di roman, çîrok an jî nivîsekê de vê risteyê bixwîne îhtimaleke mezin dê tu tiştî tenegehîje. Lêbelê li şûna wî li beramberî biwêja tirkî di kurdî de “Heyrana çavê te me” bibêje hingê îhtimal tune ye ku xwînerê kurd vê hevokê tenegehîje. Dîsa em vê biwêjê di wergera risteya tirkî de bicaribînin hingê dikarin risteyek wiha saz bikin:

“Min heyrana çavê te kiro Kekê Cemil ca filan karê min sibê pêk bîne.”

Mijar ji bo ku di hişê me de tam safî be, em dikarin mînakeke din jî bidin. Bo nimûne di tirkî de gotineke wiha “Lafla peynir gemisi yürümez” heye û wateya vê ew e ku mirov bi gotin û axaftinan nikare karekî bibe sêrî, divê mirov dema karekî bike zend û bendên xwe vede û bikeve nav wî karî. Eger em vê metnê rasterast wergerînin kurdî hingê dê risteyeke wiha derkeve holê: “Bi gotin û qisekirinê keştiya pêni pêşde naçe.” Lêbelê di wergerê de li şûna vê biwêjê, wergêr eger vê biwêja kurdî “Bi gotegot meriv naçe cot” yan jî “Bi ava hindik aş nagere” tercîh bike bêguman her kesek dê wê demê meseleyê bêtir fêhm bike (Açar, 2020: 98-100; Oncu, 2014: 53).

Xaleke girîng jî ev e ku hewce ye wergêr bala xwe bide taybetmendiyên zimanê armanc, ji ber ku kapasîteya bêjeyan a hemû zimanan ji hev cuda ne. Lewma divê mirov taybetmendiyên zimanî hertim bi baldarî bifikire û li gor vê yekê tevbigere (Ayvaz, 2013: 216). Herçend di wergerandinê de di zimanên xwedan taybetmendiyên nêzik (ên wekî kurdî û farisî) de zêde kêşe tunebin jî, cudahiyên di zimanên xwedan taybetmendiyên dûr (ên wekî kurdî û tirkî) de dibe ku bibe sedema hin kêşeyên mezin. Belê dîsa divê wergêr bala xwe bide ser vê yekê ku di tirkî de biwêj û gotinên pêşyan dema peyv bi peyv bêne wergerandin bo kurdî, dibe ku wateyên wan ên ne guncaw hebin û ev yek dê karjeniyên ragihandinê ji holê rakin.

Helbet her biwêj û gotinên pêşyan ên di her ziman û çandê de çêjêke din e. Ziman bi gotinên pêşyan û biwêjên rengrengî dixemile, dikemile û tehmeke xweş digire. Bêguman veguestina wan axaftinên xweş, digel hunerên bedew li ser zimanên din ne karekî hêsan e. Herçend avahiyên zimanan yek bin, yan jî nêzikî hev bin jî, cudahiyên çandî û derbirinên bav û kalên wî zimanî dikarin cuda bin. Ji ber vê yekê wateya rastîn a bêjeyan carna di wergerandinê de tê dîtîn lêbelê, gelek caran biwêj bi îfadeyeke cuda ye ku bi heman wateyê re tê wergerandin. Wergera biwêjê hewce dike ku xwîner/guhdêr bikaribe bi awayekî rast wê biwêjê fêhm bike û şîrove bike.

5. Metodolojiya Wergerê ya M. Bakerê

Di wergerên nivîskî de gelek metodolojî û stratejiyên wergerê yên cihêreng tene bikaranîn. Di nav wan metodolojî û stratejiyan de gelek teorî û teorisyen hene wekî Jacobson, Catford, Nida, Newmark, Vinay û Darbelnet, Katharina Reiss, Skopos, House, Hatim û Mason û gelekên din (Yıldırımçakar, 2021: 46-56). Di vê nivîsarê de em ê kêşeya wergera nav-kulturî di navbera tirkî û kurdî de li dor metodolojiya Bakerê binirxînin û herwiha li gor senifandina wê, mînakên biwêj û gotinên pêşyan ên herdu zimanan dabeş bikin. Bakerê di berhema xwe de (2001: 72-77) ji bo wergerên biwêjan çar sernav diyar kirine ku ew bi rêzê wiha ne:

- 1) Bikaranîna biwêjê bi heman wate û teşeyê (Hevtayiya tam) [Using an idiom of similar meaning and form]
- 2) Bikaranîna biwêjê bi heman wateyê lê bi teşeyê cuda (Hevtayiya qismî) [Using an idiom of similar meaning but dissimilar form]
- 3) Wergera bi parafreyz (Guherandina peyvan) [Translation by paraphrase]
- 4) Wergera bi jêbirinê [Translation by omission]

Me li ser bingeha van stratejiyan vekolîneke wergerê di vê nivîsarê de kir. Herçend metodolojiya Bakerê tenê ji bo biwêjan hatibe kirin jî me biwêj û gotinên pêşiyên bi hev re nirxandin. Ji ber ku li ser vê mijarê jî nîqaş heye ku gotinên pêşiyên ji biwêjan cuda ye; yan jî heman tişt e lêbelê hinek taybetiyên cuda di xwe de dihevine. Lê bes em neketin nav vê nîqaşê ka gelo ew herdu ji hev cuda ne yan du tiştên wekî hev in. Ya din jî, carna di wergerê de beramberî biwêjê zimanê jêder dibe ku rastî gotineke pêşiyên bê di zimanê armanc de. Hingê em dikarin bibêjin ku dewlemendiyek jî di mînakên de çêdibe. Lewma di vê xebatê de me biwêj û gotinên pêşiyên di nav kategoriyeke de wekî hev nirxandin.

5.1. Bikaranîna biwêjê bi heman wate û teşeyê (Hevtayiya tam)

Li gor vê metodolojiyê biwêj û gotinên pêşiyên hem di zimanê jêder de hem jî di zimanê armanc de xwediyê heman wateyê ye û herwiha ew biwêj yan jî gotinên pêşiyên ji peyv û gotinên wekhev pêk tên. Helbet divê bê gotin ku di herdu zimanên de biwêj û gotinên pêşiyên ên bi vî rengî herdem peyda nabin (Baker, 2001: 72-73). Eger em mînakek peyda bikin bo vê yekê mirov dikare ji tirkî gotina “Ayağımı yorganına göre uzat” bîne ku li hember vê gotinê bi kurdî wergêr dikare bibêje “Piyên xwe li gor berika xwe dirêj ke”¹. Wek tê dîtin herdu pêşgotin ji hêla wate û forma peyvan ve di zimanê jêder û zimanê armanc de wekî hev in, heta her wekî wergerên hev in. Bi vî rengî di navbera gelek biwêj û gotinên pêşiyên ên kurdî û tirkî de hevtayiya tam heye ku em ê li jêrê çend mînakên diyar bikin:

Akıl akıldan üstündür.	Aqıl serdestî aqıl e.
Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.	Dijminê biaqil çêtir e ji dostê bêaqil.
Arkadaşımı söyle kim olduğumu söyleyeyim.	Hevalê xwe ji min re bibêje ku ez zanibim tu kî yî.
Az olsun öz olsun.	Bila hindik be bila rindik be.
Bıçak kemiğe dayanmış.	Kêr gihîştîye hestî. Kêr li hestiyê sekiniye
Bıçak yarısı geçer gönül yarısı geçmez.	Xweş dibe birîna xenceran, xweş nabe birîna xeberan.
Bir çiçekle yaz gelmez.	Bihar bi kulîlkekê nayê. Bi gulekê bihar nayê.
Bir dirhem et bin ayıp örter.	Çiniyek goşt hezar eybî vedişere.

1 Di vê xebatê de me ji bo biwêj û gotinên pêşiyên serî li van çavkaniyan dan: Ö. A. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1994; Abdulkadir Bingöl, *Gotinên Pêşiyên û Biwêj*, İzmir: Weşanên Na, 2014; Mehmet Oncu, *Ferhenga Biwêjan*, Ankara: Sîtav, 2014. Mehmet Oncu, *Gotinên Pêşiyên (Senifandin-Şirove-Ferheng)*. Berg I û II, Ankara: Sîtav, 2020.

Bu hamur daha çok su kaldırır.	Ev hevira hê gelek avê hilîne.
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.	Çiya rastî çiya nayê, meriv rastî merivan tê.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	Dengê daholê ji dûr ve xweş tê.
Dilin kemiği yok.	Hestî di zimên de tune / Hestiyê zimên tune.
Düşmez kalkmaz bir Allah.	Ê neketî û ranebûyî bi tenê Xwedê ye.
Fakirin tavuğu bir bir/tek tek yumurtlar.	Mirîşka belengazan fer û fer hêk dike.
Geç olsun güç olmasın.	Bila dereng be bila ne bizehmet be.
Gönül ferman dinlemez.	Dil gotinan nabihîze.
Görünen dağın uzağı olmaz.	Çiyayê xuya bike ne dûr e.
Her yokuşun bir inişi vardır.	Her hevrazek nişûvekî wî heye.
İki dinle bir söyle. (Bin işit bir söyle.)	Du caran guhdar be carekê bêje.
İşleyen demir pas tutmaz.	Hesin bişixule jeng nagire.
İyi dost kara günde belli olur.	Dostê baş di roja teng de xuya ye.
Kel ilaç bilse kendi başına sürer.	Keçel dermanan zanibe, wê pêşî li serê xwe bide.
Kılıç kınını kesmez.	Şûr kalanê xwe nabire.
Ne ekersen onu biçersin.	Çi biçînî wî hiltînî.
Oğlan dayıya, kız halaya çeker.	Qîz li metê, kur li xalê.
Sabır acıdır meyvesi tatlıdır.	Sebr tehl e fêkiyê wê şîrîn e.
Sanat altın bileziktir.	Huner zêrê zer e.
Sizden iyi olmasın...	Ji haziran çêtir nebe...
Su küçüğün, söz büyüğün.	Av ava biçûkan, peyv peyva mezinan.
Su testisi su yolunda kırılır.	Cerê avê di riya avê de dişikê.
Taş yerinde ağırdır.	Kevir li cihê xwe giran e.
Tok, acın halinden bilmez/anlamaz.	Têr çi zane halê birçî.

5.2. Bikaranîna biwêjê bi heman wateyê lê bi teşeyê cuda (Hevtayiya qismî)

Li gor vê metodolojiyê biwêjek hem di zimanê jêder de hem jî di zimanê armanc de xwediyê heman wateyê ye lêbelê ji hêla peyv û gotinan ne wekî hev in, teşeya gotinan hinekî ji hev cuda ne (Baker, 2001: 74). Bo nimûne em dikarin gotina “Bir taşla iki kuş vurmak” a tirkî binirxînin. Eger em vê gotinê wergerînin kurdî hingê dibe “Bi kevirê li du [heb] çivîkan lédide/dixîne.” Lêbelê li şûna vê gotinê di kurdî de “Bi kevirê du qûç dixê” yan jî “Bi kevirê çend kêlikan dixîne” heye. Wek tê dîtin tenê li şûna “çivîk/teyr”ê “kêlik” hatiye gotin. Helbet di gotina “Bi kevirê li du çivîkan da” di vê gotinê de xwînerek kurdîzar dê vê risteyê kê m zêde têbigihîje, lêbelê di jiyan û çanda kurdan de û di zarokatiya her kurdekî de listîka qûçê cihêkî taybet digire ku mirov kevirên pehn datînî ser hev û ji dûr ve lê dida. Ev gotin ji vê listîkê tê; kê bi kevirê çend kêlikan bixista erdê êdî jêhatîbûn û pisporiya wî listîkvanî diyar dibû. Dîsa em dikarin ji bo vê sernavê gotina tirkî ya “Çam sakızı çoban armağanı” wek mînak bidin. Ev biwêj gava mirovek xelateke biçûk û mutewazî li gor hêz û taqeta xwe bigire û diyariyê yekî

bike hingê tê gotin. Helbet di kurdî de li şûna vê biwêjê “Xelata şivana benîştê kizwana” hatiye gotin. Wek tê dîtin ji hêla form û peyvan ve herdu biwêj wekî hev in bes li şûna dara çam/merxê di kurdî de ji bo ku gotina biaheng û qafîye, dara kizwanê hatiye gotin. Bi vî rengî gelek biwêj û gotinên pêşiyên di kurdî û tirkî de ji hêla form û wateyê ve hevtayê hev in lê hinek peyv ji hev cihê ne. Em ê li jêrê çend mînakên ji bo vê bidin:

Ağaç yaşken eğilir.	Dara ter netewe hişk be natewe.
Atın ölümü arpadan olsun.	Bila mirina kerêji ceh be.
At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.	Ga dimire çerm dimîne, mêr dimire nav dimîne.
Ben ağa sen ağa bu inekleri kim sağa.	Ez axa tu axa kê van golika bibe nav baxa.
Bir elin nesi var, iki elin sesi var.	Destê tenê deng jê nayê.
Bir taşla iki kuş vurmak.	Bi kevirêkî çend kêlikan dixîne. Bi kevirêkî du qûç dixê.
Biriyle aşık atmak.	Bi yekî re kap avêtin.
(Bir durum karşısında) sessiz kalmak	Xwe kerr kirin.
Bükemediğin eli öp, başına koy.	Destê tu nikaribî gez bikî, maç bike. Destê neyê geztin divê bê ramûsandin.
Çam sakızı çoban armağanı.	Xelata şivana benîştê kizwana.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	Dengê defê ji dûr ve xweş e.
Deliye her gün bayram.	Ji bêar re her bihar e.
Eceli gelen köpek cami duvarına işer.	Ecelê bizinê tê, diçe nanê şivên dixwe.
El elden üstündür.	Dest heye li ser destan.
Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.	Barek pirtûk li kerê bikî, ker dîsa ker e.
Eşek hoşaftan ne anlar.	Ker çi zane zeferan çi ye.
Evdeki hesap çarşıya uymaz.	Hesabê malê û sûkê li hev dernayê.
Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış.	Rovî nedîçû qulê hejek jî dêla xwe ve girêda.
Geç olsun da güç olmasın.	Bila zehmet be bila dereng be.
Halep ordaysa arşın burada.	Şam dûr e ma mişar jî dûr e!
Havlayan köpek ısırılmaz.	Ji seyê direyê/diewtê netirse.
Havanın altını dövmek	Binê hawinan kun kir.
Her koyun kendi bacağından asılır.	Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe, herkes bi 'emelê xwe.
Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.	Her egîdek rêveçûneke wî heye. Her teyr bi bangdana xwe tê nasîn.
İki ayağı bir pabuca sıkışmak.	Piyên wî ketibû soleke teng.
Kara haber tez duyulur.	Dengê mirinê zû belav dibe.

Karga yavrusuna bakmış, benim ak-pak evladım demiş. Kuzguna yavrusu şahin görünür.	Jûjî destê xwe daye têtjika xwe gotiye ji nerm e.
Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı. Koyun can derdinde, kasap et derdinde.	Bizin ketiye derdê serê xwe, şivan ketiye derdê bezê bizinê.
Kedinin gideceği samanlığa kadar.	Reva pişikê heta ber kulînê/kadînê ye.
Komşu komşunun külüne muhtaçtır.	Cîran hewceyê ava cîran e.
Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.	Bibare nebare, meha adarê xedar e.
Mühür kimdeyse Süleyman odur.	Hesk di destê kê de be kebanî ew e.
Samanlıkta iğne aramak.	Di nav telîsê ka de derzîkî digere.
Sora sora Bağdat bulunur.	Bi pirsê mirov diçe Xursê.
Sürüden ayrılanı kurt kapar.	Bizina bi şûn de bimîne behra gur e.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.	Tu ji girarê tirsîyayî pifê dew ji dikî.
Ununu elemiş eleğini asmış.	Ardê xwe dapêt kapeka xwe rê.
Üzüm üzümüne baka baka kararır.	Gul li gulê dinihere, sor dibe.
Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak	Ji zefranê xilas bûye û ketiye qetranê.

5.3.Wergera bi parafreyz (Guherandina peyvan)

Yek ji wan rêbazên wergerê ew e ku wergêr peyvan diguherîne. Ya ku di nav rêbazên wergerê de herî zêde tê şuxûlandin ev rê ye. Xasma, eger wergêr nekarî herdu rêbazên peşîn bi kar bîne hingê dikare serî li vê metodolojiyê bide. Anku eger ew gotina pêşiyên an jî biwêja di zimanê jêder de, di zimanê armanc de peyda nebe wergêr hingê serî li wergera bi parafreyzê dide. Çunkî gelekî zehmet e ku wergêr li hevwatera biwêjên çandî yên zimanê jêder de gotinek peyda bike (Baker, 2001: 74-75). Bi taybetî biwêj an jî gotinên pêşiyên ku xwe bispêrin serpehatî yan jî çîrokekê û xusûsen aîdê qewm û neteweya xwe be, jixwe ev biwêj û gotinên pêşiyên rasterast/peyv bi peyv bê wergerandin jî di zimanê armanc de tiştêkî bêwate derdikeve holê. Lê divê bê gotin ku di zimanê armanc de li hember wê biwêj û gotina pêşiyên jî li gor çanda zimanê armanc gotineke belîx dikare bê dîtin.

Bo nimûne di tirkî de biwêjek heye ku dibêjin “Atı alan Üsküdarı geçti”. Ev gotin gava mirovek karekî di wextê xwe de neke yan jî dema kirina karekî derbas bibe, hingê tê gotin. Helbet ev gotin xwedan çîrokeke taybet e. Lewma eger wergêr rasterast wergerê bike û bibêje “Yê ku [serê hevsara] hespê girt Üsküdarê derbas kir” yan jî “Yê ku li hespê suwar bû Üsküdarê derbas kir” bi tu awayî di kurdî de nayê fêmkirin, belkî ji bo xwînerêkî kurd “hesp û Üsküdar” dê bibe meseleya hirç û govendê. Herwiha li hemberî wan gotinan di çanda kurdan de gelek gotinên xweş hene wekî “Heta te hevîr kir xelkê işkeva xwe kir” yan jî “Heta me aqil nas kir ‘emir xilas kir” yan jî “Heta malxwe malê pê hesiya mêvan binê beroşê alast” û hwd. Helbet gelek mînakên bi vî rengî hene bes em ê li jêrê di vê çarçoveyê de hin mînakên pêşkêş bikin ku wiha ne:

A köse sayılmadık kaç tel sakalın var?	Mîn tu li ser darê jî dîtî, bin darê jî.
--	--

Abı hayat içmiş.	Mûyê xwe bi ciwanan re diqusîne.
Altın yere düşmekle pul olmaz.	Behr bi devê segan nalewite.
Arslan yattığı yerden belli olur.	Bizin bi bizinitiya xwe cihê xwe paqij dike.
Aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık.	Tu ha dikî bav dimre tu ha dikî dê dimre.
Atı alan Üsküdarı geçti.	Heta me xwe nas kir mal li xwe xilas kir. Heta me aqil nas kir 'emir xilas kir. Heta te hevîr kir xelkê işkeva kir Heta min kar kir ewî bar kir. Heta te go hûr û rovî, post hate nivî. Heta malxwe malê pê hesiya mêvan binê beroşê alast.
Balık baştan kokar.	Av li serekaniyê şêlû dibe.
Bekara karı boşamak kolay.	Heçî ne li govendê xweş dawetî ye.
Bir kahvenin kırk yıl hatırı var	Mîrov ji kanîkî qîmek av vexwe heyânî çil salî ji bin heqê wê dernayê.
Bir musibet bin nasihatten iyidir.	Sîwar heta ku nekeve nabe sîwar.
Boşuna kürek sallamak.	Av di conî de dikutin.
Bülbülü altın kafese koymuşlar yine de vatanım demiş.	Beq danîne ser bera neqşîn, dîsa xwe kiriye heriyê.
Can çekişmek	Li ber ruhê xwe dide. Li ber xirêna mirinê ye.
Dağdan gelen bağdakini kovar.	Hat ji palê bû malxê malê.
Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.	Avzêr kirin teneke, dîsa kire teqereq.
Gelini ata bindirmişler demiş 'ya nasip'.	Bûk li hespê ye, hevsar li destê ye, kes nizane nesîbê kê ye.
Her horoz kendi çöplüğünde öter.	Her kes li ber deriyê xwe egîd e.
Her koyun kendi bacağından asılır.	Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe.
Kimsenin ahı kimsede kalmaz.	Ahê bizina kol namîne ji ya biqiloç re. Ahê sêwiyan namîne ji zaliman re. Ahê vî destî namîne ji wî destî re. Ahê feqîran namîne ji mîran re.
Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde.	Derdê feqîran nan e, derdê axê dawet û dilan e.
Körle yatan şaşı kalkar.	Kera ba hev girêdin, tir fîsa ji hev digirin.
Meteliğe kurşun sıkmak	Şîva miriyan lê diçe. Şîva şevê di mala wî de nîne. Hesreta wî qurîşkî pere ye.

Misafir kısmeti ile gelir.	Mêvan bi nan û ava xwe tê.
Ölümün kıyısında/eşiğinde olmak.	Ser lêva kendêl e.
Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.	Barîna baranê ji tavê xuya ye.
Saçını süpürge etmek.	Diranê xwe (bo kesekî) dişkênand.
Taşıma su ile değirmen dönmez.	Hec bi silavan qebûl nabe. Himam bi tir û fisan germ nabe.
Ümidini (bir şeyden) kesmek. Elini eteğini bir şeyden çekmek	Destê xwe ji (yekî/tiştêkî) şuştin.
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.	Dawiya derewan bihostek e. Dûvikê derewan ne dirêj e.
Yanına kâr kalmak.	Di kîsê (yekî) de dimîne.
Yer yarıp içine girmek.	Bû ava berfê, kes nezanî bi ku de çû.
Yumuşak huylu atın çiftesi pek olur.	Kerê mirî (guhsist) tirên şidyayî dike.

5.4.Wergera bi jêbirinê

Metodolojiya çaremîn jî piştî hersê stratejiyên ewil dikare bê bikaranîn. Di vê rêbazê de eger wergêr nekare pêşgotineke di cih de di zimanê armanc de peyda bike yan jî gotineke nêzîkî wê pêşgotinê bibîne, hingê dikare ji ber cudahiyên teşe û formên zimanî carna biwêj yan jî pêşgotina zimanê jêder di zimanê armanc de jê bibe, bi gotineke din piştguh bike û qet nebîne. Helbet mirov dikare bibêje ku ev rêbaz ji bo xwînerên zimanê armanc dibe sivikahî, lewma rihetî û asaniyek dide metna zimanê armanc (Baker, 2001: 77-78). Li gor vê rêbazê Baker dibêje ku wergêr dikare biwêja zimanê jêder bi zanebûn nebîne û bavêje pişt guhê xwe. Bo nimûne eger di metneke tirkî de biwêjên wek “Çarşamba pazarı”, “Aklına turp sıkmak”, “Altı kaval üstü şeşhane/Şişhane” û “Üzüm üzüm üzölmek” derbas bibe mirov dikare wan nebîne û li şûna wan di heman wateyê de bi risteyekê hizr û ramana zimanê jêder di zimanê armanc de nîşan bide (İli, 2015: 125). Li gor wan herdu mînakên biwêja ewil eger mirov rasterast wergerîne dibe “Bazara [roja] çarşemê”. Lêbelê ev biwêj di tirkî de ji bo “cihên berbelav, belawela bûye, tu kelmel û eşya li cihê xwe nebin” tê gotin. Herwiha biwêja “[birinin] aklına turp sıkmak” jî rasterast bê wergerandin hingê dê bibe “Tivr biguvêşim nav mejiyê [filankesê]”. Lebelê ev biwêj di zimanê tirkî de argo ye û wextê mirov fikr û nêrîna yekî ne‘ecibîne yan jî bibêje ku hizr û ramanên wî bi kêrî tiştêkî nayê hingê tê bikaranîn. Belkî mirov dikare di bin vê rêbaza çaremîn de gotinên argo zêdetir bibîne. Çunkî argo zêdetir girêdayî bi çanda gelê xwe ye û taybetmendiyên zimanê xwe di xwe de dihewîne.

Ji bo zimanê kurdî jî mirov dikare gelek mînakên wiha peyda bike. Bo nimûne li Bakur, li hin deverên Wanê û Agiriyê heta hin kurdên Rûsyayê, di wexta çayvexwarinê de biwêja “Seb xatirê ‘Eliyê ‘Emo” tê gotin ku mêvan îskana herî dawî qebûl neke û malîvan vê biwêjê bibêje, wê çaxê mêvan dilê malîvan nahêle û cardin îskaneke din çay vedixwe (Aykaç, 2012: 76-79). Dîsa mirov dikare biwêja “Fêl fêlên Perê ne, sim simên kerê ne” (Berdestî, 2012: 96) ji bo vê rêbazê nîşan bide ku çîroka vê gotina pêşiyên wiha ye ku vê rêbazê jî nîşan dide:

Bûkek (navê wê Perî/Perê bûye) û xwesiya wê hebûye. Bûkê heroj dizî dikir. Xwesiye gotiye; ez çi bikim çi nekim, ez ê nava mala xwe av kim, piştî avê ez ê paqij kim, piştî paqijkirinê ez ê ard kim. Diz kî be ew ê dewsa xwe bihêle. Bûk jî li kerê siwar dibe û wisa li nav malê digere da ku xwesiya wê nizanibe. Xwesî sibetirê hatiye û dêna xwe dayê hinek dews hebûne. Dewsa kerekî bûye. Gotiye ev heye tune bûka min e. Gotiye, fêl fêlên Perê ne sim simên kerê ne.

Gava ev çîrok bê zanîn û di rewşeke wiha de ev biwêj bê gotin hingê tê fêmkirin. Belê, di bin vê sernavê de em dikarin gotina “Genim garis çûne aş, garis genim daye paş.” mînak bidin. Ji ber ku ev gotin jî bi temamî malê kurdî ye û gava ku bi zimanekî din bê wergerandin dibe ku bê fêmkirin lêbelê aheng û reseniya gotinê dibe ku di zimanê armanc de peyda nebe. Helbet gelek biwêj û gotinên pêşiyar ên xas û xwerû kurdî hene ku mirov di wergerê de, bi taybetî jî di wergera tirkî de nikare li hemberî wan gotinan peyda bike, lewma jî belkî serî li metodolojiya “wergera bi jêbirinê” dide. Li dor vê çarçoveyê em dikarin çend mînakên bi vî rengî di kurdî de wiha rêz bikin:

Bila sor be bila pênc qurûşan zêde be.
Go, kûsî tu çima wisa pîs î, go Xwedê wisa li ‘eniya min nivîsî.
Go kerê belengaz ji birçîna mir, go Xwedêyo tu dikarî vi girî teva bi ka kî, kerê vî belengazî jî pê rakî, lê te tu cara nekiriye tu nakî.
Heft kiras qetandin.
Herê herê! Heft birayên min hebû ez tenê şandime kerê.
Ji kerê pirsîn, çi xweş e? Go, kelbeş!
Jîrê xwar nan rijî, geniyê xwar nan rûn.
Malîvan gotiye: Kişekiş e popinreşê, mêvan rojkî duda xweşê. Mêvan gotiye: Kişekiş e popinxwarê wele ez hevalê te me heta biharê.
Meriv kete guhê gunda meriv dibe bav[w]inda.
Mîn bûk anî lez û bez, me pê dabû ga w pez, sivka malê dîsa bûme ez.
Ne malê pir ne gerdenê stûr.
Nêçîra min tê giyê tajîyê min tê. / Salê rojekê nêçîra min tê, ew roj jî giyê tajîyê min tê.
Pîvaz e ha sor ha zer.
Pîrê rûnişt li ser gûnî, gûnî di qûna pîrê re çû, ne pîrê qenc kir rûnişt li ser gûnî, ne jî gûnî qenc kir çû qûna pîrê.
Sibatoka dînik dibêje ez weyn dikim, du ro danekî ji xweka Adarê deyn dikim, postê gîskan bi ser sergo de wer dikim.
Şeb û şekir çûn Diyarbekir, şekir rûnişt deng nekir, şebê rabû pesnê xwe kir.
Şêr şêr e çi jin e çi mêr e / Şêremêr jî şêrejî jî hene.
Teyrê wê toraqê (ne)bûn.

6. Encam

Biwêj û gotinên pêşiyên perçeyên girîng ên ji malê gelê xwe ne. Çunkî her miletek xwedî taybetiyên xusûsî ne, lewma jî di navbera her neteweyekê de ji her aliyê ve cihêtiyê peyda dibin. Gava ku ew cihêtiyê bê li ser karê wergerê hingê girîngiya biwêj û gotinên pêşiyên bêtir derdikeve holê. Di wergerên biwêj û gotinên pêşiyên de herdu ziman çiqas ji hev dûr bin, werger jî ewqas zor û zehmet dibe. Dîsa li gor vê encamê di navbera du kulturên de cudahî çiqas zêde be ferqa navbera biwêj û gotinên pêşiyên jî ewqas ji hev dûr û cuda dibin. Helbet ew jî di wergeran de dibe sedema hin zehmetî û kêşeyan. Mirov dikare bibêje ku ewqas rê û rêbazên wergerê hemû ji bo wergereke serkeftî ye. Ji bo ku wergereke baş bê kirin ev metodolojî hatine danîn û hinek stratejî û tecrubeyên salane jî hatine teorîzekirin. Bi wan metodolojî û rêbazên wergerên biwêj û gotinên pêşiyên, armanca herî mezin ew e ku xwînerên zimanê armanc jî wekî xwînerên zimanê jêder tehm û çêjek ji heman berhemê bistînin.

Me di vê nivîsarê de ji metodolojîya M. Bakerê sûd wergirt û li dor dabeşkirinên wê, biwêj û gotinên pêşiyên tesnîf kirin. Ji ber ku ev lêkolîn bi biwêj û gotinên pêşiyên ên zimanê tirkî û kurdî sînorkirî ye, me jî li dor van herdu zimanan mînak anîn. Bakerê, di xebata xwe de biwêj û gotinên pêşiyên dibin van sernavan de kirine çar beş ku bi rêzê wiha ne: Bikaranîna biwêjê bi heman wate û teşeyê (Hevtayîya tam), bikaranîna biwêjê bi heman wateyê lê bi teşeyê cuda (Hevtayîya qismî), wergera bi parafreyz (Guherandina peyvan) û wergera bi jêbirinê. Li gor vê dabeşkirinê me jî di vê xebatê de mînakên xwe di bin van sernavan de civandin û bi mînakan dewlemendtir kirin. Me dît ku li gor dabeşkirina Bakerê ji ber dewlemendiya çand û folklorê kurdî, gelek caran mirov dikare li hember biwêj û gotinên pêşiyên ên zimanê jêder, hevtayîya wan di kurdî de bibîne, wateyeke nêzik peyda bike. Ji bilî van, di wergerên biwêj û gotinên pêşiyên de me dît ku wergêr divê hakimê herdu zimanan be. Yan ne, eger ku biwêj û gotinên pêşiyên di zimanê jêder de ferq neke û pê nehese, dibe ku di metna zimanê armanc de şaşî û xeletiyên mezin derkevin holê.

Wekî gotina dawî û pêşniyaz em dikarin bibejin; divê di kurdî de ferhengên giştî yê biwêj û gotinên pêşiyên bi destê komîsyon û lîjneyan bê amadekirin. Çunkî ferhengên ku ji aliyê yek yan jî du nivîskarên ve hatine amadekirin hertim bi kêmasî ne. Herwiha divê ji bo kurdî ferhengên biwêj û gotinên pêşiyên di navbera zimanên cîran yê wek erebî, farisî û tirkî; herwiha zimanên dunyayê yê wekî îngilîzî, fransîzî û îspanyolî de bê amadekirin. Divê bi destê saziyan website/malperên profesyonel ên online ji bo ferhengên biwêj û gotinên pêşiyên bê amadekirin ku hemû nivîskar, lêkolîner û wergêrên kurdî bi rihetî xwe bigihînin wan xebatan ku zimanê kurdî bi awayekî xweşîktir û dewlemendtir bi kar bînin.

Çavkanî

Açar, Z. (2020). Wergera ji Tirkî bo Kurdî û Bikaranîna Hin Peyv û Qalibên Girîng ên Kurdî di Wergere de. *Kurdiyat*. hejmar 1, 83-130.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar*. (Çapa 3). Ankara: Engin.

Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Bellekten*. Ankara: TDK. 131-166.

Aksoy, Ö. A. (1994). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp.

Aykaç, Y. (2012). Seb Xatirê ‘Eliyê ‘Emo. *Nûpelda*. hejmar 9, 76-79.

Ayvaz, G. (2013). Sözcükler, Söz Öbekleri, Deyimler ve Atasözleri’nin Çevirisi ve Çeviri Eylemine Etkisi. *SAÜFED*, c. II, 211-221.

Baker, M. (2001). *In Other Words a Coursebook on Translation*. USA-Canada: Routledge.

Berdestî, Z. (2012). Zarokname. *Nûpelda*. hejmar 9, 96.

Bingöl, A. (2014). *Gotinên Pêşiyên û Biwêj*. İzmir: Na.

Fahd, T. (1986). *Ibn Wahşhiyya*. EI. (c. III, 963-965). Leiden: E. J. Brill.

Gutas, D. (2003). *Yunanca Düşünce Arapça Kültür Bağdat’ta Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi ve Erken Abbasî Toplumuna*, Lütfü Şimşek (Wer.), İstanbul: Kitap.

İli, M. (2015). İngilizce Deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları. *DÜSBED*. sal 7, jimar 14, 112-128.

Kaplan, L. (2020). *Beramberên Gotinên Pêşiyên Ên Kurdî di Gotinên Pêşiyên ên Tirkî de*. Semînera Doktorayê. Diyarbakir: Zanîngeha Dicle. Enstîtuya Zanistên Civakî.

Kaya, M. (1992). Beytülhikme. DİA. (c. VI, 88-90). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Keskin, M. (2012). Çevirinin Vücutsal Tecrübesinden Kürtçe’nin Kayıp Zaman Arayışları. *İnatçı Bir Bahar*, Vecdi Erbay (Ed.), İstanbul: Ayrıntı. 442-461.

Macit, M. (2011). Tercüme Hareketleri. DİA. (c. XL, 498-504). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Oncu, M. (2015). *Ferhenga Biwêjan*. Ankara: Sîtav.

Oncu, M. (2020). *Gotinên Pêşiyên (Senifandin-Şîrove-Ferheng)*. Berg I û II, Ankara: Sîtav.

Sağlam, M. Y. (2001). Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem. *HÜEFD*. c. 18, j. I, 45-51.

Yıldırımçakar, Z. (2021). *Wergere wek Kirineke Çandî li ser rêyên ji wergernasiyê ber bi kurdolojiyê ve*. Wan: Peywend.

Yıldız, A. (2020). Tevgera Wergera Kurmancî li Sûrî û Tirkîyeyê. *Nûbihar Akademî*. j. 13, sal 7, 115-138.

Yücel, F. (2013). *Çeviribilimin Paradigmaları Çeviri Seçkisi*. İstanbul: Çanakkale Kitaplığı.